

МАКСИМ ГОРКИ

ПРЕДГОВОР

Превод от руски: Любомир Павлов, 1970

chitanka.info

За да може художникът да даде добър образ, трябва много добре да вижда и дори да предвижда и безусловно трябва много да знае. Има художници, които владеят изкуството да изобразяват истината за живота много по-съвършено, отколкото са в състояние да сторят това историците, заслужили титлата „велики“. Това се обяснява не само с различието в работата с книгите, документите и работата с живия материал, с хората; с различието между онова, което е ставало в по-далечното или по-близко минало, и това, което е станало вчера, става днес и непременно ще стане утре.

Историкът гледа в далечините на миналото от върха на постиженията в своята епоха, той разказва за завършени вече процеси, разказва като съдия за престъпленията или като защитник на престъпниците; със съчувствие въздиша за „доброто старо време“ на безнаказаните насилия или оцветява някои събития от миналото с особено тъмни багри, та тежкият мрак на неговата епоха да изглежда по-светъл. „Обективността“ на историка е също такава легенда, както и справедливостта на бога, за когото Стендал много сполучливо е казал: „Единственото оправдание на бога е, че той не съществува.“

И тук, както навсякъде, се срещат изключения. Гибон виждаше „историята на залеза и падането на Римската империя“ през мъглата на петнадесет столетия с очите на човек от XVIII век, но той представи така живо развитието на християнството, неговата разрушителна дейност и политическата му победа, сякаш лично е бил свидетел на процеса, който засили физическото робство с духовното робство, като замести езическата свобода на критичната мисъл с бесния фанатизъм на черковниците и монасите. Но Гибон беше страшно талантлив и притежаваше качествата на художник, рядката способност да оживява миналото, да възкресява мъртви. С една дума, за историка много вярно е казал Гизо, сам той прочут историк: „Дори без да иска да мами другите, той започва да мами себе си; за да докаже това, което той смята, че е истина, допуска неточности, които му се струват незначителни, а неговите увлечения заглушават съмненията му.“ Съветският читател естествено разбира, че тези думи означават класовото потискане на „свободата“ и истината в мисълта на историка.

Художникът е преди всичко човек на своето време, непосредствен зрител или деен участник в неговите трагедии и драми. Той може да бъде обективен, ако е свободен в необходимата степен от

хипноза на предразсъдъците и предубежденията на своята класа, ако има честен поглед, ако сам е частица от концентрираната енергия на епохата, творческа енергия, стремително насочена към целта, която ясно е поставена от историята за степента на осъзнаването от трудовия народ на неговите права. Работата на писателя се отличава не само със силата на непосредственото наблюдение и опит, но и с това, че живият материал, с който работи, е способен да се съпротивява срещу произвола на класовите симпатии и антипатии на писателя. Тъкмо с тази съпротивителна сила на живия материал срещу личния произвол на художника се обясняват фактите, че сред буржоазното общество се появяват все по-често писатели безпристрастни историци на битата на своята класа; те безпощадно изобличават нейните пороци, нейната грубост, алчност, жестокост, закономерния процес на нейния „залез и падение“. Постепенно славословията за непоклатимостта на еснафския живот у европейските автори се заменят с панихиди.

Стендал беше първият писател, който едва ли не на втория ден след победата на буржоазията се зае проникновено и живо да изобразява признаците на неминуемото вътрешно социално разложение на буржоазията и нейното глуповато късогледство. Френските литературни историци го поставиха сред „класиците“, но сториха това с уговорки. Надали може да се твърди, че французите се гордеят със Стендал.

Авторът на тази книга А. К. Виноградов в един от своите пълноценни предговори към преводи от френската литература съвсем вярно изтъква причините за студенината на френската критика спрямо този извънредно оригинален художник и спрямо някои други автори. На А. К. Виноградов се пада общественото задължение да развие неговите догадки за причините на несправедливите, и неверни преценки на френската критика за действителното обществено-политическо значение на трудовете на някои френски писатели. Тези догадки са много важни и поучителни за нашите читатели, а също така и за младите писатели.

Стендал е съвсем жив пример как критиката може да обезобрази лицето на един автор. Професор Лансон в своята „История на френската литература“ казва по негов адрес: „Неговите лични приключения никак не са интересни.“

И това е казано за човека, който е взел участие в похода на интернационалната армия на Наполеон към Москва и е изживял трагичното отстъпление, гибелта на тази армия, за човека, който е живял в тясна връзка с най-видните вождове на национално-революционното движение на италианските карбонари, бил е осъден на смърт от австрийското правителство и е преживял почти целия си живот под полицейски надзор — а това също е твърде интересно.

Не си спомням кой бе отбелязал, струва ми се Фаге, че в трагичните дни, когато армията отстъпвала и загивала от студ, в дните на пълно рухване на дисциплината Стендал всеки ден се явявал на служба гладко обръснат, в пълна военна униформа, „спокоен, без да губи своето увлечение да анализира събитията и сякаш не вярвайки в поражението на Наполеон“.

Това е характерна черта за човек със силен дух и исторически поглед, човек, който макар и да се е възхищавал от енергията на Наполеон, все пак е разбирал, че щом не се е оправдала сметката на завоевателя на Европа за въстание на руските крепостни роби, това не означава още, че историята е спряла.

Лансон казва: „Литературната дейност на Стендал е възникнала от неговата любов към дейния живот и се е ръководила от тази любов“. Стендал е обичал най-много енергията — целият неспокоен негов живот потвърждава тази догадка. Тъкмо волята му за живот е истинската и единствената героиня в книгите му и пръв той започва да пише романи, в които не се чувства тенденциозното насилие на автора над неговите герои, над действителността. Със силата на своя талант той издигна едно съвсем обикновено углавно престъпление до степен на историко-философско изследване на буржоазния обществен строй от началото на XIX столетие. Пръв видя сред буржоазията и представи монументално Жулиен Сорел, двадесет и три годишен младеж, „селянин, разбунтувал се срещу ниското си положение в обществото“ на забогатели еснафи и на благородници, които изпадат в еснафщина, след като са обеднели през време на революцията.

Жулиен Сорел живее сред хора, които никога не се събуждат сутрин с тревожната мисъл: „Къде ще се нахраня днес?“ Поставените в кавички думи са думи на Сорел пред съда над неговата класа. Но с тези думи той, сякаш против волята на автора, е принизил своето значение в бъдеще и значението на своята драма, която не завършва с

неговата смърт, а продължава вече сто години и все още се играе от европейската младеж.

Буржоазното общество отсече главата на Жулиен Сорел, но този честолобив младеж възкръсна под друго име в книгата на големи автори в Европа и Русия: в романите на Булвър Литън и Алфред дьо Мюсе, на Балзак и Лермонтов, на Сенкевич, Пол Бурже и други. Той оживя в скицирани, но верни рисунки дори у такива наши недооценени автори, каквито са Слещов, Помяловски, Кушчевски.

Стендаловият Жулиен Сорел е родоначалник на всички онези „герои“, които започват живота си с вярата, че високо интелектуалното развитие напълно им осигурява подобаващото им високо и независимо обществено положение, осигурява им свободата на мисълта и волята. Една черта е обща за всички тях: те имат колосално честолубие, но живеят „без догма“ — без онази обществена догма, която поставя в хармония разума и волята. Буржоазното общество въпреки цялата грамада „догми“, изработени от него, е също така лишено от най-важната догма, която очовечава животинските инстинкти, доколкото е възможно те да бъдат очовечени в анархичните условия на капиталистическия строй.

В романа „Червено и черно“ Стендал представи драмата от противоречия между личността и обществото, драма, по повод на която през 1870 — 1880 година у нас толкова много и толкова безполезно философствуваха и която еснафското общество ще изживее едва когато окончателно загине.

Политическото създаване на дребната буржоазия, наречено фашизъм, увеличава количествено тези драми, създава ги с хиляди в още по-груби форми и не трябва да си пророк, за да кажеш със сигурност: това ще докара по-скоро края на еснафството.

Проницателният ум и силното въображение позволиха на Стендал отлично да прозре лицемерието, лъжовността на еснафството, непримиримите противоречия на еснафския строй. А. К. Виноградов съвсем правилно изтъква, че буржоазната критика затваря очи пред опасните изводи на Стендал. В литературата на своето време той е бил съвсем чужд и разбирайки това, на шега, но почти безпогрешно е заявил: „Мене ще ме четат през 1935 година.“ Захванаха да го четат и разбират по-рано, но писателите винаги са черпели поука от неговите книги и още дълго време ще се учат от тях.

И, струва ми се, за него още дълго ще съдят по преценките на френската критика, какъвто е случаят с талантливия Стефан Цвайг, който постави Стендал сред „певците на своя живот“, без да долови в него поета и апологета на творческата енергия.

Особено полезно е за нашите млади писатели да се учат от човек, който е съумял от обикновен случай в криминалната хроника да разгърне широка, жива картина на своето време. Нашите млади писатели много често провалят теми с дълбоко социално значение, понеже започват да ги разработват, без да са проучили достатъчно внимателно материалите от вчерашния ден и при това са опознали много повърхностно действителността на настоящия бързотечен ден.

Няколко думи за „стила“ на Стендал. И Лансон като мнозина други заявява: „Формата в съчиненията на Стендал не представлява нищо особено; в нея няма никакво изкуство; тя е само аналитичен израз на идеите му.“ Балзак също нямаше високо мнение за изобразителното изкуство на Стендал. Явно повлиян от мнението на французите, и Цвайг твърди, че Стендал пише „без да се грижи за стила, за единството, за релефността дотолкова, сякаш това е частно писмо до някой приятел“. Ако може да се допусне да се сравняват съчиненията на Стендал с писма, би било по-точно да наречем неговите произведения писма към бъдещето.

Една оценка само е в разрез с всички отрицателни оценки за словесното изкуство на Стендал — тази оценка е дал Густав Флобер в писмото си до своя приятел Алфред льо Поатвен:

„Снощи прочетох в леглото първия том на «Червено и черно» от Стендал. В тази творба блести изискан ум и голяма тънкость. Стилът е френски; а няма това е обикновен стил? Това е истински стил! Онзи стар стил, който сега никак не владеят.“

Тази оценка на най-големия майстор на стила заглушава всички оценки на критиците, които между другото упрекваха Стендал и за това, че уж пишел прибързано, защото „не искал да даде време на художника да стилизира, да разкроява действителността“. Но действителността изисква и е достойна за „разкрояване“ само тогава, когато е неотклонно продължение на борбата на нейния главен герой, човека от масата, за свобода от физически и морален плен, а не тогава, когато тя е „съчинявана легенда“ и оправдава пряко или косвено заробването на човека.

Предлаганата книга показва Стендал такъв, какъвто е бил и
какъвто не сме го виждали досега.

1931

Максим Горки

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.